

слідовательно, дальнійший демографічний кризис, дефіцит кваліфікованих кадрів на регіональних ринках праці в Україні. В статті представлені результати дослідження економічних факторів просторової диференціації безробіття молоді в Україні в контексті її міграційних настроїв. Інформаційною базою дослідження є дані Державної служби статистики України, в частині показувачів рівня безробіття молоді, середньомісячної зарплатної плати, доходів і витрат населення на одного жителя, їх структури, об'ємів інвестицій в основний капітал на душу населення по регіонах України за період 2000–2018 рр. Методом рангових виділень групи регіонів України з різним рівнем доходів і об'єма інвестицій в основний капітал на одного жителя, розроблені картографічні групування регіонів України. Город Києв і столична область неизменно лідирують як по інвестиційним показувачам, так і по доходам і витратам. Стабільно відставали в 2001–2018 рр. регіони Західної України – Рівненська, Тернопільська, Чернівецька і Закарпатська області. Кореляційний аналіз виявив залежність рівня безробіття молоді від інвестиційної привабливості і фінансової спроможності населення (включаючи показувачі середньомісячної зарплатної плати, доходів і витрат на душу населення) в Україні. Однак така залежність характеризується значущими регіональними відмінностями, які не можна повністю пояснити рівнем розвитку, розташуванням або спеціалізацією регіонів. Визначено, що вплив економічних факторів є більш складним і, ймовірно, пов'язано з конкретними стратегіями місцевої влади по вирішенню проблем молодіжної безробіття. Тому навіть зростання інвестиційної привабливості і фінансової спроможності населення не гарантує послаблення міграційного відтоку молоді з країни.

Ключові слова: безробіття молоді, ринок праці, міграційні наміри, регіональна диференціація, Україна.

K. Mezentsev, DSc, Professor,
N. Provotar, PhD Geography, Assistant Professor,
V. Parynyuk, PhD student
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

ECONOMIC FACTORS OF REGIONAL DIFFERENTIATION OF YOUNG PEOPLE'S UNEMPLOYMENT AND MIGRATION INTENTIONS IN UKRAINE

Migration intentions of young people are related to the youth labour market situation, incomes, investment attractiveness and innovations. Such economic factors, in turn, determine the situation on regional labour markets. Labour and educational migration of young people threaten to lose the working-age high-skilled population, and therefore a further demographic crisis, shortage of skilled labour and qualified personnel in the regional labour markets in Ukraine. This article discusses the study results of economic factors of spatial variation of young people's unemployment in Ukraine in the context of their migration intentions. The study is based on the State Statistics Service of Ukraine official data, in particular, youth unemployment rate, average monthly wages, incomes and expenses per capita, their structure, and investments in fixed assets per capita by regions of Ukraine during 2000–2018. Using the rank method and mapping, Ukraine's regions were classified by the income levels and investments in fixed assets per capita. The city of Kyiv and the metropolitan region are invariably leaders in terms of both investment performance and income and expenditure. Steadily lagging behind in 2001–2018 were the western Ukrainian regions – Rivne, Ternopil, Chernivtsi, and Zakarpattia oblasts. A correlation analysis revealed the youth unemployment rates' dependence from the investment attractiveness and financial capability (including average monthly wages, incomes and expenses per capita) in Ukraine. However, such dependence is characterized by significant regional differences, which cannot be explained by the level of development, location or specialization of regions. It was determined that the influence of economic factors is more complicated and possibly is associated with specific local authorities' strategies to combat the youth unemployment. Therefore, even an increase in investment attractiveness and financial capability of population does not guarantee an overcoming or reducing of young people outflow from the country.

Keywords: youth unemployment, labour market, migration intentions, regional differentiation, Ukraine.

<http://doi.org/10.17721/1728-2721.2020.76-77.3>
УДК 911.3

I. Смирнов, д-р геогр. наук, проф.,
О. Любіцева, д-р геогр. наук, проф.
ORCID ID: 0000-0002-8508-9395
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна,
Н. Белоусова, канд. геогр. наук, доц.
Київський національний авіаційний університет, Київ, Україна

ПОЛЬСЬКЕ РОЗТОЧЧЯ: ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОЇ СПІВПРАЦІ У СФЕРІ РЕКРЕАЦІЇ ТА ТУРИЗМУ

Розкрито рекреаційно-туристичний потенціал Розточчя – регіону на південному сході Польщі, прикордонному з Україною, його туристичну спеціалізацію та можливості розвитку співробітництва з Україною у сфері рекреації й туризму. Досліджено ресурсну базу регіону Розточчя для формування його сучасної туристичної спеціалізації, зокрема гастрономічного, міського, сільського зеленого, пішохідного, літературного, історико-пізнавального та військового різновидів туризму. Розкрито специфіку гастрономічного туризму регіону, який базується на доволі специфічній сільськогосподарській базі Розточчя. Бідна природа Полісся та господарська нерозвиненість у минулому зумовили низький рівень життя місцевого населення, що і відбилосся на його харчових перевагах. Основні інгредієнти страв кухні Розточчя – каші, сиру, кисла капуста і горох, але нині вони у великій ціні через їхні оздоровчо-корисні властивості. Зазначено, що серед смаколиків Розточчя відсутні страви із м'яса та солодоші, що відображає рівень життя й харчування населення цього регіону в минулому. Так, найвідоміший розточчанський "делікатес" – пляцек із цибулею (польською – цебуляж), але тепер ця стравка місцевої бідності стала загальнопольською гордістю, оскільки це був перший продукт Люблінського воєводства, що отримав Захищене географічне зазначення Європейського союзу. Сьогодні він є першим продуктом, який рекомендується туристам по приїзді до Розточчя. Цікаві й інші страви місцевої кухні – розточчанський борщ, який місцеві мешканці називають українським, коржик з борошна і води, деруни з тіста з додаванням картоплі та яєць, місцеві пельмені з начинкою з зречаної каші та сиру, розточчанські котлети, які роблять не із м'яса, а з зречаної каші, сиру й картоплі. Простий і здоровий характер кухні Розточчя включає обмеження на вживання солодоші. Із асортиментом гастрономії Розточчя можна ознайомитись на місцевих гастрономічних фестивалях, до яких належать: Галицький ярмарок "Смаки Розточчя" у м. Нароль, фестиваль локального продукту в м. Замость, Люблінські зустрічі з мистецькою традицією і культурою у м. Звезжинець, фестиваль кресової їжі в м. Башня Дольна тощо. Розкрито туристичні ресурси основних міст Розточчя – Замостя, Томашува-Любельського, Щербешина. Запропоновано маршрути військового та велотуризму на нові відвідання укріплень так зв. Лінії Молотова, які збереглися у значній кількості на Розточчі.

Ключові слова: Польське Розточчя, туристичні ресурси, гастрономічний туризм, міський туризм, літературний туризм, військовий туризм, Лінія Молотова.

Постановка наукової проблеми. Розточчя – погорбований лісистий масив Подільської височини на українсько-польському пограниччі. Воно є своєрідним "зеленим мостом" довжиною 200 км при ширині 20–30 км, що з'єднує Західну Україну (Львівська область) і Східну

Польщу (Люблінське воєводство). Українській частині Розточчя присвячено доволі численні географічні та туристичні роботи, наприклад, праця В. І. Гетьмана [1]. Тут знаходиться Яворівський національний природний парк. Польська частина Розточчя, яка міститься на південному

сході Польщі, на кордоні з Україною, не виділяється якись надзвичайними рекреаційно-туристичними ресурсами. Тут не має гірських масивів, великих річок та озер, видатних середньовічних замків і фортець, зате багато заболочених лісових ландшафтів польського типу. Незважаючи на такі обмежені туристичні ресурси, цей регіон виділяється у Польщі розвиненим рекреаційно-туристичним господарством, а деякі його об'єкти (напр., водоспади на річці Танві) потрапили до Списку семи нових туристичних див Польщі. У регіоні видається туристично-інформаційний журнал "MagyczneRoztocze" (польск. "Чарівне Розточчя"). Туристична спеціалізація Розточчя – сільський зелений туризм (багато агротуристичних осель), велотуризм, літературний туризм, пішохідний туризм, військовий туризм тощо. В усіх цих сферах можлива туристична співпраця з Україною, але ці можливості поки що використовуються недостатньо.

Літературні джерела з теми статті поки що є нечисленними і, в основному, польськомовними [11; 12; 13; 14]. Були використані й інші джерела [1–10]. Рекреаційно-туристичні ресурси регіону Розточчя приваблювали увагу українських учених М. Мальської, Ю. Зінька, М. Біляка [4]; В. Гетьмана [2], польських дослідників А. Грабовського, А. Урбанської [3] та інших, але основна їхня увага приділялась українській частині цього регіону, а рекреаційно-туристичні ресурси польської частини регіону в українськомовній літературі розкрито недостатньо.

Між тим, ще у 2003 р. Агентством у рамках проекту "Інтегрований розвиток Розточчя," фінансованого програмою малих грантів CBC TACIS, розроблено наукове обґрунтування територіальної структури української частини Міжнародного біосферного резервату "Розточчя" [6]. Зокрема зазначено, що горбисте пасмо Розточчя є частиною європейського вододілу між Балтійським і Чорноморським басейнами, контактною зоною Східноєвропейської платформенної та Карпатської геосинклінальної тектонічних структур, межею Середньоевропейської й Північноєвропейської флористичних провінцій, історичним перехрестям слов'янських етносів, давніх і сучасних торгових шляхів. Тому регіон Розточчя становить інтерес не лише для України і Польщі, але й для всієї Центрально-Східної Європи. Для збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, природної, культурно-історичної спадщини, забезпечення сталого розвитку регіону створено міжнародний біосферний резерват (заповідник) "Розточчя". Його сформовано на базі вже існуючих природоохоронних територій України та Польщі. На території польського Розточчя функціонують один національний парк (8481,76 га) та чотири крайобразові (ландшафтні) парки загальною площею 100594 га. До складу української частини біосферного резервату увійшли: Природний заповідник "Розточчя" (2084 га) із охоронною зоною (2100 га), Яворівський національний природний парк (7079 га) і Регіональний ландшафтний парк "Равське Розточчя" (20464 га). Ці заповідні об'єкти безпосередньо межують із найбільшим у Європі військовим навчальним полігоном, що дозволить вивчати можливі наслідки мілітарного впливу на навколишнє природне середовище. Природний заповідник "Розточчя" функціонує з 1984 р. 92 % його території вкрито природними дубовими, сосновими й буковими лісами. Працівники заповідника мають великий досвід у збереженні цінних екосистем і веденні природоохоронного моніторингу. Яворівський національний природний парк створено в 1999 р. з метою не тільки збереження, але й відтворення та раціонального використання природних ландшафтів Розточчя. За порівняно короткий час тут налагоджена наукова, екоосвітня робота, облаштовані екологічні стежки,

природоохоронні заходи проводяться за участю місцевого населення. Регіональний ландшафтний парк "Равське Розточчя" створено у 2007 р. Він служить екологічним коридором між українськими та польськими природоохоронними територіями, забезпечує їхню територіальну й функціональну єдність. Об'єднання у функціональний заповідний комплекс згаданих природоохоронних об'єктів і включення їх до міжнародного біосферного резервату сприятиме покращенню його екологічної репрезентативності та, рівночасно, дозволить спільними зусиллями географів, екологів двох країн вирішувати пріоритетні завдання зі збереження біологічної диверзитності та забезпечення сталого розвитку в регіоні. Тому цей проект отримав підтримку на багатьох міжнародних конференціях з охорони природи Розточчя, у наукових публікаціях польських та українських учених, у рішеннях Міністерств з охорони довкілля двох держав. Підкреслено, що резерват має також вагоме значення для розвитку міжнародного туризму. Взаємне відвідування біосферного резервату сприятиме культурному зближенню та духовному взаємозбагаченню населення двох держав. У цьому полягає важливе культурне та екогуманне значення біосферного резервату Розточчя. 29 червня 2011 р. ЮНЕСКО ухвалила рішення про включення української частини міжнародного Біосферного резервату "Розточчя" до Світової мережі біосферних заповідників. У світлі вищевикладеного зростає значення дослідження українськими вченими рекреаційно-туристичних ресурсів польської частини регіону Розточчя. Заповнити цю нішу і є завданням цієї статті.

Методологія дослідження полягала в збиранні й опрацюванні матеріалів із рекреаційно-туристичних ресурсів регіону Розточчя в Польщі, його туристичної спеціалізації та особливостей розвитку туризму в сучасних умовах, з урахуванням напрямів посилення співпраці з Україною. Аналіз зібраних матеріалів з переважно польськомовних та українських джерел дозволив виділити й охарактеризувати такі напрямки туристичного господарства Розточчя, як гастрономічний, міський, літературний, військовий туризм тощо.

Метою статті є розкрити сутність рекреаційно-туристичного потенціалу польського регіону Розточчя, його туристичну спеціалізацію та окреслити напрями українсько-польської співпраці з розвитку туризму в цьому прикордонному регіоні.

Виклад основного матеріалу. Розточчя – регіон на південному сході Польщі в Люблінському воєводстві, який межує з Україною. Нині – це популярна туристична дестинація Польщі, яка приваблює туристів зокрема тим, що тут ... "можна ходити босоніж". Зокрема про це співає у своїй пісні (у першій платівці соло) популярна співачка Кора – "Забери мене там, де можна ходити босо". Ці слова приспіву цієї пісеньки щоправда належать до Бразилії, де співачка була на вакаціях, але цей текст також віддзеркалює магію польського Розточчя. Не будемо переконувати що Розточчя подібне до Бразилії, але власне тут, а не на другій півкулі світу Кора знайшла свій рецепт щастя, здоров'я та дім, який став її фортецею.

Як же живеється на Розточчі? Напевно повільніше, здоровіше і смачніше. Контакт із природою та кліматом Розточчя дійсно чинить дива – лікує тіло і душу. У світі це називають Slow Life – повільне життя. Не всі мешканці Розточчя про це знають, але вони тішаються повнотою життя, не зважаючи на модні тренди. Мешканці Розточчя люблять свій рідний край і він для них є найліпшим. Вони не уявляють свого життя без прогулянки, смачної страви з місцевих продуктів, співу птахів, запаху лісу, сонця та

врешті-решт зустрічей із родичами та знайомими. Це такий Life Style мешканців Розточчя, яким вони готові поділитися з кожним туристом, який із відкритим серцем завітає до них. Для того, щоб зрозуміти, чому цей малий регіон десь на кінці Польщі так подобається багатьом туристам, потрібно приїхати на Розточчя і відчути на собі, про що співає Кора. Місцеві жителі при цьому мають таке прохання, щоб не приїжджали всі одразу, бо не зможуть з усіма перезнайтись.

Туристичне щастя по-розточанськи має такі складники:

- добре товариство щодня;
- тригодинна прогулянка Дорогою водоспадів чи іншим шляхом;
- п'ятигодинний сплав човном річкою Вепж чи Танва;
- восьмигодинна велоподорож одним із обраних шляхів;
- ходіння босоніж по траві у лісі чи на пляжі;
- постійне дихання сосновим повітрям;
- п'ять прийомів їжі з місцевих продуктів щоденно;
- відвідування ярмарку, фестивалю, концерту чи якогось місцевого свята;
- розмови з місцевими мешканцями про життя;
- екскурсія до Замостя чи до Львова (Україна);
- вечірні зустрічі при вогнищі, на веранді, лавці;
- келих (або два) оригінальних екзотичних місцевих трунків – настоянок на соснових бруньках, горобині, кизилі, журавлині – звісно для зміцнення здоров'я.

Спосіб приготування: приїжджаємо на Розточчя кожного сезону і перемішуємо складники у відповідній для себе послідовності й кількості протягом мінімум тижня. Якщо ж маємо час тільки на вікенд, то обираємо те, чого в дану хвилину найбільше потребуємо. Найкраще смакує у товаристві родини і знайомих. Рекомендуємо відключити мобільні телефони. Такий дещо жартівливий варіант запрошення туристів на Розточчя пропонується в рекламному буклеті "Magiczne Roztocze", що виданий силами місцевих туристичних влад і турфірм.

Розточчя можна не тільки побачити, але й скуштувати. При цьому можна відчути різні смаки, запахи страв із усіх сезонів року. У такий спосіб із дарів природи Розточчя створюються смаки, які не можна підробити, які не зустрічаються ніде в інших місцях – Польщі чи закордоном. Коли турист завітає до зеленого краю Розточчя, то відчує запах природи і страв та їхній смак, який можна отримати тільки тут. Це є причина, чому турист захоче повертатись до Розточчя ще багато разів, щоб відчути ці смаки та враження, а потім спробувати відтворити їх у домашніх умовах. Відчути гастрономічні смаки Розточчя можна під час відвідин місцевих ресторанів чи агротуристичних господарств. І в такий спосіб турист відкриває для себе багатство простих, здорових місцевих спеціалітетів. Отже, запрошуємо туристів до гастрономічної подорожі "Смаками Розточчя". Кухня Розточчя складалася історично, це є кухня бідних людей.

Хтось колись сказав так: "Відпочивай як багатий, а харчуйся як жебрак, і будеш здоровий і щасливий". Власне це є і головна засада розточанської гастрономії, оскільки історично і природно ще 120 років тому це був бідний край – десь на межі північно-західної Волині та північної Галичини. Бідна природа Полісся й господарська нерозвиненість зумовили низький рівень життя місцевого населення, що і відбилося на його харчових переваженнях. Каші, сири, кисла капуста і горох – це основні інгредієнти страв Розточчя, а нині вони у великій ціні через їхні оздоровчо-корисні властивості. Зауважимо, що серед смаколиків Розточчя відсутні страви із м'яса, що говорить про рівень життя та харчування населення

цього регіону в минулому. Це вам не німецький "Айнтопф", що означає "все в одному горщику", коли поживний селянський суп об'єднує першу та другу страви одночасно, і жорсткого рецепту тут немає – використовуються м'ясо й овочі, що є під рукою, згідно із загальною концепцією – наваристо і поживно [6].

Тож найвідомішим розточанським "делікатесом" є пляцек із цибулею (польською Sebularz). Ця страва місцевої єврейської бідоти нині стала розточанською, і навіть загальнопольською гордістю. Цей цибуляно-маковий виріб на коржі із пшоняного або житнього борошна є першим продуктом Люблінського воєводства, що отримав захищене географічне зазначення Європейського союзу (на сьогодні такі географічні зазначення розробляються в Україні). Історично це була основна страва єврейського населення, яке проживало в цьому регіоні до Другої світової війни. Вона була настільки популярною серед місцевого населення, що стала регіональним смаколиком. Свій унікальний смак "цибуляж" отримав завдяки оригінальній рецептурі, яка базується на використанні місцевих продуктів. Тому він є першим продуктом, який рекомендується туристам по приїзді до Розточчя. При цьому є два різновиди "цибуляжа": люблінський (дріжджовий коржик із підсмаженою цибулею і маком) та оригінальний розточанський (із сирію цибулею, порізаною шматочками – саме такий пекли місцеві євреї, оскільки підсмажена цибуля є не кошерною. Отже, люблінська версія – це пізніша, полонізована версія "цибуляжа", але обидві вони гідні уваги туристів.

Без м'яса готується і розточанський борщ, який вони називають "українським", але роблять його з червоного буряку, вишні та яблук, і тільки останнім часом додають помідори. На відміну від польського варіанту борщу, не розмішують у ньому сметану, а тільки додають ложку перед сервуванням. Нині вважається, що це одна з найздоровіших позицій розточанської кухні. Але порівняння з рецептом класичного полтавського варіанту українського борщу показує, що розточанський "український" борщ має значні відмінності. Так, переможець програми телеканалу СТБ "Мастер Шеф. Професіонали-2" Є. Грибенник наводить такий фірмовий рецепт українського борщу: нарізається буряк, витискається сік, усе пасерується, робиться м'ясо-кісний бульйон із яловичини і свинини, на якому вариться основа борщу. Потім він заправляється буряковим соком, додається часник з петрушкою та укромом, а також качан червоного болгарського перцю і одна копчена груша (для присмаку наваристості) [6]. Як і розточанський борщ, український борщ теж рекомендується як "ліки" після вживання алкоголю попереднього вечора.

Із цією метою також використовується місцева окрошка (польською – хлоднік) із буряка, особливо влітку. Вона не подібна до окрошки литовської чи для прикладу української, часто також додають редис, зелену цибулю та огірки. Пропонується її вживати окремо або з гарніром із відвареної картоплі зі смаженою цибулею.

Ще одна дуже проста місцева справа – коржики з борошна і води. Часто до них додають соус-мачанку з горошу або білого сиру. Може бути також молоко з маком. Путівники чесно вказують, що на сьогодні в ресторанах такі страви не пропонують, але їх можна замовити у численних місцевих агротуристичних оселях.

Популярна місцева страва – деруни з тіста з додаванням картоплі та яєць. Смажать їх на одній краплі жиру. Подають із м'ясним або грибним соусом. Колишні вони були окремою стравою. Іноді їх ріжуть на великі шматки і поливають сметаною. На місцевому Галицькому ярмарку "Смаки Розточчя" вони отримали нагороду і тепер їх пропонують як млинці з різними начинками.

Знають на Розточчі й пельмені, але вони готують їх із начинкою (гречана каша і сир). До них пропонують свіже або кисле молоко, сметану чи шкварки. Останнім часом такі пельмені готують і з рибою – карпом.

Своєрідними є і розточанські котлети (смажені або парові), які роблять не із м'яса, а з гречаної каші, сиру та картоплі. Традиційно їх подають із грибним соусом, вареним буряком або могомом. Цікаво, що такі котлети мають місцеву назву "golasy". Додамо, що гречка є культурою, здавна відомою для слов'ян. 26 червня у православному календарі відмічається свято – День пам'яті Святої Акулини (Акилини) Біблоської, яку називають Акулиною Гречишницею. Тому сіяти гречку рекомендувалося за тиждень до Дня Акулини, якщо ж її сіяли раніше, вона могла і не взійти. І це не випадково, оскільки, до кінця червня земля на Розточчі гарно прогрівалася і несподіваний заморозок уже не міг зашкодити примхливій культурі. При цьому в кожній хаті Розточчя гречана каша готувалася за своїм рецептом.

Для швидкого перекусу пропонується місцевий сушений білий сир із кминном. Традиційно сир сушиться перед католицькою Пасхою і є складником пасхального борщу, крім копченостей, хліба, хрину та яєць.

Як видно, простий та здоровий характер кухні Розточчя також виявлявся в обмеженнях на вживання солодоців. Звісно, у палацах і домах шляхти, багатих міщан солодоці споживалися, але то були смаки нетутешні – турецькі, вірменські, італійські та австро-угорські. Також уживалися булочки з начинкою із ягід, вишень та яблук, готувалися кислі і компот. А солодоцями для селян були горіхи, мед, мак, фрукти та ягоди.

Регіон Розточчя багатий на рибу, зокрема форель, карп, харіус, які нині становлять сталу позицію у меню місцевих ресторанів. Завдяки чистій природі цей регіон відомий медом найкращої якості, зокрема фасолевим і золотарниковим. Відомі своєю якістю та смаком місцеві наливки на підставі старих рецептів із місцевих продуктів. Туристам рекомендується спробувати наливки із журавлини, кизилу, настоянки на соснових бруньках, горіху тощо. На Розточчі навіть виробляють своє вино з місцевого винограду. Однак найвідомішим харчовим продуктом Розточчя є Олія Розточанська, яку виробляють із ріпаку холодного віджиму. Колись її робили на Пасху, а тепер – цілорічно у широкому асортименті для потреб туристів. Із усім асортиментом гастрономії Розточчя можна ознайомитись на місцевих гастрономічних фестивалях, до найбільших із яких належать:

- Галицький ярмарок "Смаки Розточчя" у м. Нароль;
- Фестиваль локального продукту в м. Замость;
- Люблінські зустрічі з мисливською традицією і культурою у м. Звезинець;
- Фестиваль кресової їжі в м. Башня Дольна.

Крім цього з місцевими стравами можна зустрітись на локальних святах або обжинках. Варто теж відвідати з цією метою традиційний ярмарок, що проходить щопонеділка у м. Юзефув, але при цьому, щоб познайомитись із місцевим фольклором, радять приходити на цей базар у ранні години, а після відвідин ярмарку – спробувати свіжий місцевий хліб та солодоці в місцевій пекарні. Хітом цього закладу є пиріжки з ягідною начинкою.

Цікавими для туристів є міста Розточчя. Значних міст тут не так багато. Це Замость, Томашув-Любельський, Щебжешин. Створений 1580 р. Замость є вдалою реалізацією італійського проекту "ідеального міста". Тепер це – динамічний господарський та культурний центр Розточчя. Проектуючи це місто за дорученням канцлера і гетьмана Яна Замойського, італійський архітектор Бер-

нардо Морандо вдало об'єднав ідею італійського ренесансу з польськими традиціями й очікуваннями замовника. Це місто стало виразом співіснування і гармонійного взаємодоповнення культур сходу і заходу Європи. І дійсно у дивний спосіб, як на ті середньовічні часи, у цьому місті жили в тісному сусідстві поляки, русини (українці), євреї, вірмени, італійці, німці, греки і, навіть, шотландці. Було побудовано міську ратушу, католицький колегіат, кількаповерхові будинки містян, на перших поверхах яких містилися торговельні заклади та склади. Місто було оточене бастионами й укріпленнями. Інтелектуальні ідеї епохи, амбіції та фінансові засоби магната-спонсора і мали результатом те, що було створене місто, яке протягом століть викликає захват відвідувачів, які його назвали "Падуя Півночі" або "Перлина ренесансу". У Старому місті Замостя є понад 120 цінних історичних об'єктів. Одночасно, – це сучасне, повне життя місто, у якому для туристів функціонує багато художніх галерей, музеїв, кав'ярень-садів (місцева родзинка) та ресторанів із кондиціонерами. На центральній площі Замостя – Ринку – відбуваються театральні спектаклі й концерти, проходять кіно-і музичні фестивалі, а також історичні реконструкції, які притягують масу туристів. Гордістю Замостя є найстарший у Польщі симфонічний оркестр (1881) та один із найстаріших зоопарків, який за останні роки пережив ґрунтовну реконструкцію і став одним із найсучасніших у Європі. Замость має розвинену мережу готельно-гастрономічних закладів і є базою для туристичних подорожей до Розточчя з його гарною природою та мальовничими краєвидами. 14 грудня 1992 р. Старе місто Замостя було включене до Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, що було доказом міжнародного визнання урбаністичних та архітектурних особливостей Замостя.

Протягом цілого року Старе місто Замостя є місцем проходження різноманітних музичних, театральних та інших подій. Першим таким акордом є "Zamojska Majowka" (Замойська Маївка) у травні, наступна подія – "Штурм фортеці Замость" – історична реконструкція, яка представляє оборону міста від Козацького війська у 1648 р. (кінець травня). На початку червня відбувається Гетьманський ярмарок, під час якого проходить продаж виробів народного мистецтва, художніх творів та концерти, пізніше проходить Фестиваль локального продукту, метою якого є відродження кулінарних традицій регіону. Від 1976 р. на межі червня та липня проходить Замойське театральне літо (17 червня – 8 липня), у якому беруть участь класичні й самодіяльні театри. У червні також відбувається Замойський фестиваль культури – з концертами, виставами, хепенінгами та зустрічами з митцями. У липні Замость у межах фестивалю "Eurofolk" приймає музикантів та співаків із усього світу. У серпні проходить "Зустріч з історією", яка є поєднанням конкурсу на найкращий історичний фільм та репортаж із зустрічами з кіно- і телережисерами та акторами. Любителі джазу власне в Замості можуть його послухати в найкращому виданні, оскільки Замойський джаз-клуб організує аж три імпрези: 37-й "Джаз на Кресах" (4 червня), 15-й Джаз-фестиваль "New Cooperation" (21 липня) і 46-ті "Зустрічі джаз-вокалістів" (8–9 вересня). І то тільки мінімум подій, що відбуваються у місті, оскільки у дійсності на кожному вікенді Старого міста Замостя можна послухати концерт, подивитися історичну реконструкцію чи просто гарно побавитися. Останнє можна зробити в ресторані "Вірменські підвали", що на вул. Вірменській, де пропонуються кухня вірменська, регіональна та локальна "Смаки Розточчя", або в готелі-ресторані "Ренесанс", що на вул. Грецькій, де пропонуються обіди та вечері для туристичних

груп, обслуговування сімейних та інших урочистостей, банкетів для конференцій і тренінгів, а також вечірки-барбекю біля вогнища в літньому садочку в прилеглому патіо. Усю необхідну інформацію про м. Замость і регіон Розточчя туристи можуть отримати в Центрі туристичної та історичної інформації, який знаходиться на Великому ринку міста та має свій сайт: fb.com/zamosc.twierdza.otwarta (де при нагоді наводиться туристичне гасло міста "Zamosc – twierdza otwarta", у перекладі – "Замость – відкрита фортеця").

Друге місто Розточчя за значенням – Томашув-Любельський – місто, що знаходиться у Люблінському воєводстві над річкою Солокією на висоті 275 м н.р.м. – на межі Розточчя та Сольської височини. Це найбільше місто Середнього Розточчя (або Томашівського Розточчя), яке отримало Магдебурзьке право ще в 1621 р. Засновником міста був Томаш Замойський, який попросив про надання міських прав цьому місту в короля Зигмунта III Вази, який додатково надав місту такий привілей, як право складування солі. Ці та інші привілеї, а також вигідне географічне положення міста на одному з головних шляхів Речі Посполитої сприяли динамічному господарському розвитку. Тут виникли численні ремісничі цехи, у т. ч. ковальські, гончарні, столярні, каретні та колісні (стельмахи). У 1630 р. місто мало близько 4 тис. мешканців. Історичні долі Томашова були дуже бурхливі, тому до сьогодні збереглися поодинокі пам'ятки дерев'яної та кам'яної архітектури. Серед них Костел найсвятішої Марії-Панни – один із найцінніших зразків дерев'яного сакрального будівництва, де знаходиться чудодійний образ Матері Божої Скорботної, який був пожертвований у 1627 р. Т. Замойським. Цей костел побудовано з модрина у бароковому стилі, має дві вежі з фасаду, які вінчають багатогранні куполи зі шпилями. Інтер'єр оформлено теж у бароковому стилі, у т. ч. головний олтар із першої половини XVII ст. Біля костелу міститься ще один незвичайний для Польщі об'єкт – кам'яна православна церква Св. Миколи-Чудотворця з 1890 р. із багатим інтер'єром та історичним іконостасом. На площі Ринок недалеко від церкви можна побачити ще один цікавий зразок дерев'яної архітектури з 1902 р. за назвою "Чайна", яка спочатку виконувала функції кав'ярні, а в міжвоєнний період тут розміщувався театр.

Нині Томашув-Любельський – місто з динамічним культурним та спортивним життям, яке відоме найкращими умовами як для зимових видів спорту, так і для літнього відпочинку. Зокрема тут є спеціально підготовлені лижні траси зі штучним сніговим покриттям і освітленням, тому зимою сюди з'їжджаються аматори лижного спорту з усієї Польщі й відбуваються такі заходи, як Змагання Люблінського воєводства з лижного спорту. Крім цього, тут розвинулись велоспорт і вело туризм, проводились спеціальні змагання з роликів ковзанів на спеціальній асфальтовій трасі. Притягує туристів також Спортивний комплекс Томашівського повіту з полями для гри у футбол, волейбол, гандбол, великий теніс, а також із великим сучасним багатофункціональним спортивним залом. У червні відбувається Ярмарок ордината, а у вересні проходить цикл спортивно-культурно-історичних заходів під загальною назвою "Врятувати від забуття", присвячених черговій річниці Битви під Томашовом 1939 р., із історичною реконструкцією цієї битви (це була друга за значенням битва між польськими та німецькими військами під час нападу Німеччини на Польщу у вересні 1939 р.; після початкового успіху атаки польської панцерної дивізії та захоплення міста, унаслідок вичерпання боєприпасів і значної переваги сил су-

противника польська армія капітулювала). Томашув-Любельський – місто, яке постійно розвивається і поліпшує свій вигляд. Зокрема, цьому сприяло відновлення Площі Ринок із підсвітленим фонтаном, через що Ринок став улюбленим місцем відпочинку місцевих мешканців і туристів. Функціонує міський електронний пункт туристичної інформації з безкоштовним доступом до інтернету та Wi-Fi. Із площі Ринок починаються такі туристичні екскурсії: а) "Чорний шлях" – слідами партизанських боїв – до Бодачова; б) "Червоний шлях" – слідами визвольних боїв – до Гребенного; в) "Зелений шлях" – слідами історичних боїв – до Турковиць. Біля Томашова розпочинається велостежка, а також можна відвідати бетонні бункери т. зв. Лінії Молотова. У Донброві-Томашівській є стайня, де туристам запропонують кінний спорт, поїздки бричкою, а взимку – на санях.

Вигідне транспортно-географічне положення, яке Томашув мав за середньовіччя, на сьогодні успішно використовується в туризмі. Так, у Замості й Томашові функціонує туристичне бюро "Quand", яке працює вже понад 20 років і пропонує польським туристам поїздки до українського Львова – щосуботи з метою відвідання пам'яток, можливість зробити закупки та скористатися з численної культурної та відпочинкової програми столиці української Галичини. У такий спосіб розвивається дуже вигідний і потрібний Україні іноземний (в'їзний) туризм. Туристична пропозиція "Львів щосуботи" включає варіанти одноденної екскурсії до Львова фірмовим автобусом фірми Quand, дводенного туру "Перлина Галичини" та гастротуру "Смаки Львова". Крім Львова, це турбюро пропонує також екскурсії до Жовкви та інших цікавих місць української частини Розточчя й інших прикордонних місцевостей із українського боку. Крім цього, пропонуються виїзди польських туристів до України з метою пошуку рідних коренів, організуються поїздки з т. зв. сентиментального (ностальгійного) туризму по т. зв. Східних Кресах (колишніх польських володіннях на Правобережній Україні). Зокрема один тур так і називається – "Слідами героїв трилогії Генрика Сенкевича і не тільки ...". Тут треба пояснити, що популярний польський письменник другої половини XIX ст. Г. Сенкевич (який включений до польської шкільної програми) написав трилогію у складі трьох романів "Потоп", "Вогнем і мечем" і "Пан Володійовський", які базувалися на подіях польської та польсько-української історії та відбувалися частково на землях сучасної України. Особливо це стосується останнього роману з наведених, сюжет якого пов'язаний із обороною Кам'янець-Подільської фортеці від турецької навали наприкінці XVII ст. Туркам удалося завладіти Кам'янцем та Поділлям на довгі 27 років (1672–1699). Це був перший і останній раз, коли ворог зміг завоювати Кам'янець-Подільську фортецю, при цьому героїчно загинув військовий комендант міста польський полковник з українського шляхетського роду Єжи (Юрій) Міхал Володівський. У такий спосіб польські туристи пригадують історичні події XVII ст., які відображені і в літературі, і в художніх фільмах польського виробництва (із такими самими назвами) за участю найпопулярніших польських режисерів, акторів та акторок – Єжі Гофмана, Тадеуша Ломницького, Даніеля Ольбрихського, Магдалени Завадської, Барбари Брильської та інших. Під час поїздки до Кам'янця-Подільського польські туристи можуть побачити історичні споруди, що згадуються у романі, на свої очі. Тур розраховано на чотири доби і включає ще відвідування м. Кременця. Турбюро Quand також пропонує відпочинкові тури до Трускавця, екстрим-тури до Чорнобиля. Тісно співпрацює з цим турбюро група гі-

дів "Przewodnicyz Pasia" із м. Замость, що пропонує тематичні екскурсії, у т. ч. вечірні, історичні (коли гіді вдягнені в історичні національні строї) та гастрономічні (пов'язані з історією "шведського столу") у Замості, Томашові-Любельському та по всьому Розточчю.

У зв'язку з цим наведемо місцеву легенду про виникнення "шведського столу". Отже, року Божого 1656 Річ Посполита була майже повністю зайнята шведськими військами короля Карла-Густава. Польський король Ян Казимир був змушений утекти закордон. Одним із небагатьох польських міст, ще не завойованих шведами, було Замость. Його потужні укріплення давали можливість місцевому ординату Яну Замойському добре жити та веселитися. Місто Замость залишалось однією із трьох фортець Польщі, вільних від шведської еретичної агресії, при цьому воно вважалось найпотужнішою фортецею, оскільки недавно вдалося відбитися від козацьких військ Б. Хмельницького разом із татарами Тугай-Бея. У морозному лютому місяці шведське військо у складі 18 тис. кінноти і 40 гармат підійшло під мури фортеці Замость із наміром взяти її штурмом, про що шведи повідомили Яна Замойського. Але той відповів, що підкоряється тільки своєму королю Яну Казимиру, а шведам – ні. Наступні штурми та переговори ні до чого не призвели, а від шведських гармат постраждав один віл та хмари голубів. Тоді шведський король звернувся із проханням дозволити його військам перейти під мурами фортеці Замость із дороги на Щебжешин у напрямку на Львів. Побояючись пастки, Ян Замойський відповів, що є інший шлях. Тоді шведський король оголосив таке прохання: влаштувати прощальну спільну трапезу в мурах фортеці. Над цією пропозицією поляк замислився: не впустивши шведа, він порушить засади старопольської гостинності, а впустивши – дасть підстави шведському королю оголосити перемогу, оскільки розумів, що добровільно той фортецю не залишить. І тоді польський командир погодився на прощальний обід, але на своїх умовах: він буде святкувати у себе в замку, а шведи – під його мурами. І в такий спосіб цей обід відбувся: Я. Замойський наказав накрити столи для шведів під мурами фортеці з численними м'ясними стравами – з яловичини, свинини, сарнини, заячини, різноманітних птахів та риб різного ґатунку, а також хлібів і напоїв із фортечних запасів. При цьому жодних стільців, крісел та інших лав, де можна було б сісти не було – шведи мусили їсти стоячи. Нібито від тих часів різноманітні банкети, коли споживаються страви зі столів, а стільців – немає, тобто учасникам таких імпрез доводиться стояти. Це отримало назву "шведський стіл". При цьому самі шведи кажуть, що такої історії вони не пригадують, або зовсім її заперечують, оскільки їм устид зізнатися, що їхній великий король Карл X Густав поступився польському магнату. Отже історія Замостя має багато цікавих сторінок, однією з яких є легенда про виникнення "шведського столу" [6].

Найстарішим містом Розточчя є Щебжешин, що на річці Вепш. Це маленьке містечко здобуло свою славу завдяки класичному віршу відомого польського поета Яна Бжехви "W Szczbrzeszynie chrzaszcz brzmie w trzcinie, i Szczbrzeszynie z tego slynie..." (у перекладі – У Щебжешині хрущ гудить у комиші і Щебжешин тим відомий...), де багато шиплячих звуків, характерних для польської мови. Цей вірш рекомендується для оволодіння особливостями вимови шиплячих звуків у польській мові як школярам, так і іноземцям, що вивчають польську мову. Оце власне і є головний туристичний ресурс цього містечка, яке має декілька пам'яток хрущу, що, крім площі Ринок, знаходяться і в інших місцях Ще-

бжешина. Є екскурсія-квест, коли туристам дається завдання знайти всі ці пам'ятники, із них два головних – дерев'яний хрущ біля джерела та бронзовий – на площі Ринок перед Ратушею. Отже, символом міста і його туристичним брендом є власне хрущ. Саме тому тут проходить загально польський Лінгвістичний фестиваль польської мови імені Яна Бжехви, а також пісенний фестиваль "Співаючий хрущ", джаз-фестиваль "Слідами хруща" та фольклористичний фестиваль "Єврофольк". Також у цьому містечку є барокові католицькі костели Св. Миколая і Св. Катажини, найстаріша в Польщі мурована православна церква, історичний будинок синагоги і біля нього – найстаріший у Польщі єврейський цвинтар. Це місто дуже полюбили художники, які заснували тут декілька художніх галерей. Беззаперечним туристичним ресурсом Щебжешина є незаймана природа, характерна для Польщі, – "шахівниця" полів і лесові яри, де можна організувати пішохідні та велоекскурсії, а також поїздки бричкою. Такої плутанини ярів та мальовничих краєвидів на Розточчі більше не має. Тут проходить траса центрального веломаршруту Розточчя під назвою "Східний велопшлях Green Velo". Багатий ансамбль сакральної архітектури та привабливість місцевого Ландшафтного парку забезпечують місту статус одного з найцікавіших туристичних дестинацій Розточчя.

Із серпня 2015 р. у Щебжешині щорічно проходить Міжнародний фестиваль "Щебжешин – столиця польської мови" у вигляді відкритої платформи для зустрічей всіх тих, кого цікавлять питання польської мови та літератури. Ідеєю цього фестивалю є створення сучасної щорічної культурної події: тут можна зустріти видатних представників польської культури та літератури – мовознавців, письменників, журналістів, перекладачів та артистів. Відбуваються ворк-шопи і дискусії, мовно-літературні ігри та конкурси, книжкові ярмарки, авторські зустрічі, театральні спектаклі, концерти й вечори поезії.

Розточчя має ще один унікальний туристичний ресурс – воєнно-туристичного призначення, якого немає у сусідніх регіонах Польщі та України. Це грізні зовні, але малоприматні насправді потужні залізобетонні бункери, яких багато розкидано територією сучасної східної Польщі та в Розточчі зокрема. Цей регіон ще якихось 120 років тому не мав жодної військово-стратегічної цінності, оскільки державні кордони того часу ділили його між Російською імперією (Північ) та Австро-Угорщиною, тому потужні захисні форти ними тоді були споруджені в сучасній Рівненській області України (Тараканівський) та в Перемишлі (сучасна Польща). Недарма в Перемишлі є пам'ятник відомому літературному герою Я. Гашека – солдату австро-угорської армії Й. Швейку, який брав участь у військових діях під час Першої світової війни якраз у цих місцях. У Розточчі тоді нічого такого не будувалося і великих битв не зафіксовано. Політико-географічна ситуація регіону змінилася з утворенням незалежної Польської держави – II Речі Посполитої Польської у 20–30 рр. XX ст., коли Розточчя стало одним зі східних кордонних регіонів Польщі в сусідстві з р. Західний Буг. Це далось взнаки і на початку Другої світової війни, після нападу Німеччини на Польщу, коли саме у Розточчі, біля м. Томашова у вересні 1939 р. відбулася одна з найбільших танкових сутичок між польськими та німецькими військами (про що йшлося вище). Розточчя не втратило своєї військово-стратегічної цінності і після того, як територія Польщі була захоплена та поділена між Німеччиною та СРСР у 1939 р. відповідно до Пакту Молотова – Ріббентропа 17 вересня 1939 р. Із початком Другої світової війни Радянський Союз упровадив війська на території

Східної Польщі (сучасні західні області України та Білорусі). Підписаний із гітлерівською Німеччиною 28 вересня того самого року Договір про дружбу і кордони встановлював новий західний кордон СРСР у цілому за лінією Керзона (за винятком району м. Білосток, де вона пройшла дещо західніше). Після т. зв. приєднання Західної України та Західної Білорусії оборонна "Лінія Сталіна", яка споруджувалась у 20–30 рр. XX ст., утратила своє значення, і рубіж радянської оборони було переміщено на 300 км західніше, де і виникла "Лінія Молотова" [2; 4; 5]. Ця назва має неформальний характер і ввійшла у використання порівняно недавно. Уважається, що вперше цю назву вжив Віктор Суворов (Різун), радянський шпигун-перебіжчик, а пізніше – письменник, що розкрив "радянські секрети", у французькому виданні своєї книжки "Криголам", 1988 р. [3]. На сьогодні більшість оборонних споруд "Лінії Молотова" розташовано у Східній Польщі, є вони і в регіоні Розточчя. Ці залізобетонні "монстри" можна зустріти тепер у полях, лісах, біля популярних автодоріг і навіть посеред невеликих містечок. Деякі з них – частково зруйновані, інші – зовсім цілі, хоч сьогодні займають оборону. Більшість із них цікаві хіба що любителям воєнної історії, місцевим мешканцям ці бетонні саркофаги є лише непотрібною перешкодою у повсякденних справах. Туристи теж поки що не звертають особливої уваги на ці об'єкти з військового минулого. Усі ці споруди об'єднує одна назва – "Лінія Молотова". Історія цих фортифікацій дуже повчальна. Збудовані на швидку руку, вони не змогли істотно перешкодити нападку Німеччини на Радянський Союз, тому пізніше про них і постаралися скоріше забути. "Лінію Молотова" можна вважати повним провалом радянської військової фортифікації, прикладом того, як величезні фінансові кошти та зусилля тисячі людей були витрачені без будь-якої практичної користі [2]. Серед фортифікаційних комплексів, побудованих у Європі в період між Першою та Другою світовими війнами (а це "Лінія Мажино" у французькому Ельзасі, Східний та Атлантичний вал у Польщі та Нормандії, "Лінія Маннергейма" у Фінляндії), "Лінія Молотова" є останньою за часом спорудження. Будувати її почали, коли в Європі вже повним ходом ішла війна. Засобів не шкодували, добре розуміючи положення справ у світі. Було розпочато будівництво 13-ти укріпрайонів на новому західному кордоні СРСР: від Прибалтики до Галічини, яке велось у прискореному темпі за участю місцевого населення та солдатів. При цьому більшість споруд і бункерів змогли збудувати, а от підготувати й оснастити зброєю не встигли. Не були встановлені міні поля, не споруджені інженерні загорода, не було маскування. Більшість бункерів були оснащені не артилерійськими гарматами, а кулеметами "Максим" 1910 р. випуску. У результаті "Лінія Молотова" була захоплена німцями за два дні – танки вермахта просто обходили ці бетонні споруди, а пізніше спеціальні штурмові підрозділи добивали залишки оборонців в окремих об'єктах та бункерах, хоча було декілька героїчних прикладів, коли вже в глухому німецькому тилу радянські солдати продовжували нерівний бій ще майже два тижні. Залишки "Лінії Молотова" у Розточчі якраз і є гарною ілюстрацією безсенсовності спорудження таких коштовних, але неефективних систем фортифікацій. У польських полях збереглося і дотепер багато цих бетонних саркофагів, які польські фермери розглядають як перешкоди у сільськогосподарських роботах, але зробити з ними нічого не можуть, оскільки знести їх для польських фермерів не під

силу. Але в туризмі ці об'єкти на сьогодні використовуються і викликають значну цікавість, зокрема у польських туристів, велотуристів (там проходять велотраси) тощо, про що в рекламних матеріалах із туризму Розточчя згадується не раз [4; 5; 6]. При цьому збереженість багатьох із цих об'єктів вражає. Незважаючи на те, що пройшло більше 80-ти років, можна помітити що більша частина з них навіть не була обстріляна, на їхній поверхні збереглася чорна фарба. Конструкція укріплених точок була приблизно однаковою – більшість мали два каземати, декілька амбразур, окреме приміщення для спостерігача та вхідний тамбур, який прострілювався через спеціальну бійницю. За проектом ці схрони мали бути оснащені системою фільтрації повітря, електрогенератором, хімічним захистом, баками з водою для охолодження гармат і кулеметів, а також телефонним та радіозв'язком. Для гарнізону поруч будувалися землянки. Але практично все це не встигли добудувати та використати. Незважаючи на те, що "Лінія Молотова" не виконала свого головного завдання – зупинити німецькі війська в їхньому наступі, вона все ж відіграла певне значення в розвитку військової фортифікації під час Другої світової війни. Зброю, яка залишалась у бункерах, а також самі бункери пізніше використали загони польської Армії Крайової, а після закінчення Другої світової війни ці бункери, як свої бази, використовувала УПА. Для місцевого населення оснащення схронів, де воно збереглося, було джерелом різноманітного технічного реманенту: двигунів паливних та електричних, pomp, електрогенераторів тощо. У межах сучасної Польщі містяться повністю або частково об'єкти шести укріпрайонів "Лінії Молотова", зокрема на Розточчі – це бункери, що належали до Рава-Руського укріпрайону і на сьогодні вони є цікавими пам'ятками для розвитку воєнного туризму на Розточчі й локальними туристичними атракціями [5].

Висновки. Розвиток туризму в польському регіоні Розточчя доводить, як у сучасних умовах можливо створити розвинену туристично-гастрономічну структуру у регіоні, який не має якихось значних туристичних конкурентних переваг та ресурсів. На розвиток туризму в Розточчі впливають як позитивні, так і негативні чинники. До останніх належать периферійне географічне положення регіону на південно-східному прикордонні Польщі, доволі скромні природно-рекреаційні ресурси рівнинної заболоченої території зі змішаними лісами, непотужні місцеві річки, історичне минуле без якихось значних подій, доволі низький рівень життя місцевого населення ще в недалекому минулому, що виявлялося в особливостях місцевої кухні тощо. Але нині туристичні менеджери Розточчя перетворили ці мінуси у плюси. Так, саме з міст Розточчя польські туристичні фірми здійснюють автобусні тури своїм транспортом до України, зокрема до Львова, Трускавця, Кам'янець-Подільського, Кременця і навіть до Чорнобиля. Місцеві природно-рекреаційні ресурси рекламуються як унікальні можливості т. зв. туризму "Slow Life" (Тихого життя), а наведення в польській поезії назви міста Щєбжешин стало підставою створення та використання туристичного бренду цього містечка, як "столиці польської мови", численних пам'ятних знаків і туристичних подій (фестивалів польської мови та літератури, музичних заходів, гастрономічних ярмарків тощо). А кухня Розточчя, що історично склалася на підставі особливостей харчування місцевого бідного населення, на сьогодні є у великій ціні серед туристів через її оздоровчо-корисні властивості. Недарма місцевий "делі-

катес" – плячек із цибулею (sebularz) – є першим продуктом Люблінського воєводства, що отримав Захищене географічне зазначення Європейського Союзу. Недостатньо використовується ще один туристичний ресурс Розточчя, який міг би бути основою воєнного туризму – т. зв. "Лінія Молотова" – залишки системи воєнних фортифікацій радянського походження, споруджених у 1939–1941 рр. на західних кордонах тодішнього СРСР, які тепер опинилися у Східній Польщі. Зате біля них проходять маршрути велотурів загальнопольського, українсько-польського та європейського масштабів. Усі ці туристичні особливості та принади регіону Розточчя дуже активно використовують численні агротуристичні оселі, які пропонують відпочинок, проживання, харчування та розваги на природі польським та іноземним туристам влітку і взимку (коні, лижі, санки). Туристичний потенціал Розточчя ще далеко не використаний повністю, отже є можливість для активної українсько-польської співпраці зі спільного туристично-рекреаційного розвитку цього регіону Польщі та сусідніх регіонів України.

Список використаних джерел

1. Біосферний резерват "Розточчя" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ngo.lnu.edu.ua/rasd/wp.../BR_Roztochya_190420112.ppt.
2. Гетьман В. І. Національні парки Лісостепу і Степу України / В. І. Гетьман. – К.: Талком, 2020. – 284 с.
3. Грабовські Т. Розробка проекту міждержавного резервату "Розточчя" / А. Грабовські, А. Урбанська // Біосферний резерват "Розточчя". – Львів: ЗУКЦ, 2015. – С. 137–148.
4. Зін'юк Ю. Туризм у біосферному резерваті "Розточчя" / Ю. Зін'юк, М. Біляк, М. Мальська // Біосферний резерват "Розточчя". – Львів: ЗУКЦ, 2015. – С. 124–137.
5. Лінія Молотова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>.
6. Міжнародний біосферний резерват "Розточчя" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ngo.lnu.edu.ua/rasd/works/biosfernyj-rezervat-roztochchya>.
7. Петров В. Одинокий волк / В. Петров // Секретные архивы. – 2020. – № 8. – С. 16–17.
8. Польські велосипедисти відкривають українську частину Розточчя [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://monitor-press.info/ua/categories/polshcha-ta-ukraina/34214-polski-velosypedysty-vidkryvaiu-ukrainsku-chastynu-roztochchia>.
9. Природний заповідник "Розточчя": чим унікальне місце приваблює туристів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uatv.ua/pryrodnij-zapovidnyk-roztochchya-chym-unikalne-mistse-pryvablyuye-turystiv-video>.

И. Смирнов, д-р геогр. наук, проф.,
О. Любичева, д-р геогр. наук, проф.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна,
Н. Белоусова, канд. геогр. наук, доц.
Київський національний авіаційний університет, Київ, Україна

ПОЛЬСКОЕ РАСТОЧЬЕ: ПОТЕНЦИАЛ УКРАИНСКО-ПОЛЬСКОГО СОТРУДНИЧЕСТВА В СФЕРЕ РЕКРЕАЦИИ И ТУРИЗМА

Раскрыто рекреационно-туристический потенциал Расточья – региона на юго-востоке Польши, пограничном с Украиной, его туристическую специализацию и возможности развития сотрудничества с Украиной в сфере рекреации и туризма. Исследовано ресурсную базу региона Расточье для формирования его современной туристической специализации, в частности, гастрономического, городского, сельского зеленого, пешеходного, литературного, историко-познавательного и военого разнообразия туризма. Раскрыто специфику гастрономического туризма региона, основанного на довольно специфической сельскохозяйственной базе Расточья. Бедная природа Полесья и хозяйственная неразвитость в прошлом обусловили низкий уровень жизни местного населения, что и отразилось на его пищевых предпочтениях. Основные ингредиенты блюд кухни Расточья – каши, сыры, кислая капуста и горох, но сейчас они в большой цене из-за их оздоровительно-полезных свойств. Отмечено, что в меню жителей Расточья отсутствуют блюда из мяса и сладости, что отражает уровень жизни и питания населения этого региона в прошлом. Так, наиболее известный расточанский "деликатес" – лепешка с луком (на польском – цебуляж), но сейчас это блюдо местной бедноты стало общепольской гордостью, поскольку это был первый продукт Люблинского воєводства, получивший Защищенное географическое название Европейского Союза. Сегодня он является первым продуктом, который рекомендуется туристам приезде в Расточье. Интересные и другие блюда местной кухни – расточанский борщ, который местные жители называют украинским, лепешки из муки и воды, деруны из теста с добавлением картофеля и яиц, местные пельмени с начинкой из гречневой каши и сыра, расточанские котлеты, которые делают не из мяса, а из гречневой каши, тварога и картофеля. Простой и здоровый характер кухни Расточья включал ограничения на употребление сладостей. С ассортиментом гастрономии Расточья можно ознакомиться на местных гастрономических фестивалях, к которым относятся: Галицкая ярмарка "Вкусы Расточья" в г. Нароль, фестиваль локального продукта в г. Замость, Люблинские встречи с охотничьими традициями и культурой в г. Звезинец, фестиваль Кресовой пицци в г. Башня Дольная и т. п. Раскрыто туристические ресурсы основных городов Расточья – Замостья, Томашува-Любельского, Щебешина. Предложено маршруты военого и велотуризма на основе посещения укреплений так называемой Линии Молотова, которые сохранились в большом количестве на Расточье.

Ключевые слова: Польское Расточье, туристические ресурсы, гастрономический туризм, городской туризм, литературный туризм, воєнный туризм, Линия Молотова.

10. Розточчя [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>.
11. LiniaMolotowa [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://pl.wikipedia.org/wiki/Linia_Molotowa.
12. Linia Molotowa [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.biebrza24.pl/oferta/wycieczki-piesze/linia-molotowa>.
13. Magiczne Roztocze. Magazyn turystyczny. 2017. Zamosc: Drukarnia FastGraw, 2017. – 54 s.
14. Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014–2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://rpo.lubelskie.pl/dokument-11-strategia_rozwoju_wojewodztwa.html.

References

1. Biosfernyj rezervat "Roztochchya" [Elektronnyj resurs]. Rezhym dostupu: http://ngo.lnu.edu.ua/rasd/wp.../BR_Roztochya_190420112.ppt
2. Get'man V. I. Nacional'ni parky Lisostepu i Stepu Ukrainy / Get'man V. I. – K.: Talkom, 2020. 284 s.
3. Grabovski T. Rozrobka proektu mizhderzhavnogo rezervatu "Roztochchya" / A. Grabovski, A. Urban'ska // Biosfernyj rezervat "Roztochchya". L'viv: ZUKCz, 2015. S.137-148.
4. Zin'ko Yu. Turyzm u biosfernomu rezervati "Roztochchya" / Yu. Zin'ko, M. Bilyak, M. Mal'ska // Biosfernyj rezervat "Roztochchya". L'viv: ZUKCz, 2015. S. 124-137.
5. Liniya Molotova [Elektronnyj resurs]. Rezhym dostupu: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
6. Mizhnarodnyj biosfernyj rezervat "Roztochchya" [Elektronnyj resurs]. Rezhym dostupu: <http://ngo.lnu.edu.ua/rasd/works/biosfernyj-rezervat-roztochchya/>
7. Petrov V. Odynokyj volk. Sekretnye arhyvy. 2020. # 8. s. 16–17.
8. Pol'ski velosypedysty vidkryvaiu' ukrajin'sku chastynu Roztochchya. [Elektronnyj resurs]. Rezhym dostupu: <https://monitor-press.info/ua/categories/polshcha-ta-ukraina/34214-polski-velosypedysty-vidkryvaiu-ukrainsku-chastynu-roztochchia>
9. Pryrodnij zapovidnyk "Roztochchya": chym unikal'ne mistse pryvablyuye turystiv. [Elektronnyj resurs]. Rezhym dostupu: <https://uatv.ua/pryrodnij-zapovidnyk-roztochchya-chym-unikalne-mistse-pryvablyuye-turystiv-video/>
10. Roztochchya. [Elektronnyj resurs]. Rezhym dostupu: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
11. Linia Molotowa. [Elektronnyj resurs]. Rezhym dostupu: https://pl.wikipedia.org/wiki/Linia_Molotowa
12. Linia Molotowa. [Elektronnyj resurs]. Rezhym dostupu: <https://www.biebrza24.pl/oferta/wycieczki-piesze/linia-molotowa/>
13. Magiczne Roztoce. Magazyn turystyczny. 2017. Zamosc: Drukarnia FastGraw, 2017. 54 s.
14. Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego na lata 2014–2020 [Elektronnyj resurs]. Rezhym dostupu: https://rpo.lubelskie.pl/dokument-11-strategia_rozwoju_wojewodztwa.html

Надійшла до редколегії 31.08.20

I. Smyrnov, Dr. Sc. (Geography), Professor, Academician,
O. Lyubitseva, Dr. Sc. (Geography), Professor, Academician
Kyiv Taras Shevchenko National University, Kyiv, Ukraine,
N. Belousova, PhD (Geography), Associate Professor
Kyiv National Aviation University, Kyiv, Ukraine

POLISH REGION OF ROZTOCZE: UKRAINIAN-POLISH COOPERATION POTENTIAL IN SPHERE OF RECREATION AND TOURISM

The recreational and tourist potential of Roztocze, a region in the south-east of Poland, bordering on Ukraine, its tourist specialization and opportunities for the development of cooperation with Ukraine in the field of recreation and tourism have been revealed. The resource base of the Roztocze region for the formation of its modern tourist specialization, in particular, gastronomic, urban, rural green, pedestrian, literary, historical-cognitive and military types of tourism has been studied. The specifics of gastronomic tourism in the region, which is based on a rather specific agricultural base of Roztocze, are revealed. The poor nature of Polissya and economic underdevelopment in the past led to a low standard of living of the local population, which was reflected in its food preferences. The main ingredients of Roztocze cuisine are porridge, cheese, sauerkraut and peas, but now they are at a high price due to their health benefits. It is noted that there are no meat and sweet dishes among the delicacies of Roztocze, which reflects the standard of living and nutrition of the population of this region in the past. So, the most famous Roztocze "delicacy" – a cake with onion (Polish – cebularz), but now this dish of local misery has become a Polish pride, as it was the first product of the Lublin Voivodeship, which received the Protected Geographical Indication of the European Union. Today it is the first product that is recommended to tourists upon arrival in Roztocze. Interesting are other dishes of local cuisine – Roztochan borsch, which locals call Ukrainian, cakes made of flour and water, potato pancakes with dough with potatoes and eggs, local dumplings, stuffed with buckwheat porridge and cheese, Roztochan cutlets, which are made from buckwheat porridge, cheese and potatoes. The simple and healthy nature of Roztocze cuisine included restrictions on the consumption of sweets. The range of gastronomy of Roztocze can be found at local gastronomic festivals, such as: Galician Fair "Tastes of Roztocze" in Narol, local product festival in Zamost, Lublin meetings with hunting tradition and culture in Zwierzyniec, the festival of Kresy Meals in Bashnya Dolna, etc. Tourist resources of the main cities of Roztocze – Zamost, Tomaszow Lubelski, Szczepieszyn have been revealed. Routes of military and bicycle tourism on the basis of visiting of fortifications of so-called Molotov lines, which have survived in large numbers in Roztocze are offered. Legendary origin of Swedish table style, connected with war experience of city of Zamosc during Mideveal times is revealed. Tank battle place from II World War near city of Tomaszow Lubelski is considered great tourist attraction. City of Szczepieszyn is a place of all Poland Literature Festival. Touristic routes connect Zamosc and Tomaszow Lubelski with Ukrainian city of Lviv. Local Polish tourist firms propose tours of sentimental tourism to Ukrainian historic cities of Kamianets-Podilskiy and Kremenets and also to Chernobyl zone.

Keywords: Polish Roztocze, tourist resources, gastronomic tourism, city tourism, literary tourism, military tourism, Molotov Line.

<http://doi.org/10.17721/1728-2721.2020.76-77.4>
УДК 551.584.5 [502.3:504.5 +551.586+551.583]

О. Шевченко, канд. геогр. наук, доц.
ORCID iD: 0000-0003-3915-427X

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

АЛГОРИТМ КОМПЛЕКСНОЇ УРБОМЕТЕОРОЛОГІЧНОЇ ОЦІНКИ

Визначення основних закономірностей, що впливають на формування урбометеорологічних трансформацій у містах, установлення механізмів взаємовпливу між компонентами міського середовища, розвиток методів, підходів та підготовка алгоритмів для отримання об'єктивної інформації про стан урбанізованого середовища є надзвичайно важливими та актуальними завданнями, що визначають розвиток урбометеорології як науки і мають важливе практичне значення. Мета дослідження – розробка алгоритму комплексної урбометеорологічної оцінки для об'єктивної ідентифікації трансформацій в атмосферному середовищі великих міст. Методологічною основою є концепція взаємовпливу урбометеорологічних компонентів міста. У роботі систематизовано результати новітніх метеорологічних досліджень урбанізованих територій. Показано тісні взаємозв'язки між урбометеорологічними компонентами міста (мікрокліматом, біокліматом, забрудненням атмосферного повітря та зміною клімату і вразливістю до неї) та їх значний вплив на розвиток один одного. Обґрунтовано необхідність розробки й запропоновано алгоритм комплексної урбометеорологічної оцінки, що складається з чотирьох основних етапів та одного, який може реалізуватися опціонально. На першому етапі має здійснюватися оцінка мікрокліматичних особливостей окремих ділянок території. Другим етапом оцінки має бути вивчення специфічного міського біоклімату, що також зазнає суттєвих змін у процесі формування урбанізованого середовища. На третьому етапі оцінки має здійснюватися вивчення забруднення атмосферного повітря урбанізованого середовища. Четвертий етап передбачає оцінку вразливості міста до зміни клімату. Детально охарактеризовано особливості реалізації кожного етапу.

Ключові слова: урбометеорологія, мікроклімат великого міста, забруднення атмосферного повітря, біоклімат великого міста, вразливість та адаптація міст до зміни клімату, комплексна урбометеорологічна оцінка.

Вступ. Упродовж останніх десятиліть процес урбанізації відбувається швидкими темпами. Разом зі зростанням розмірів міст зазнають значних змін і компоненти природного середовища – як усередині самого міста, так і на прилеглих до нього територіях. Клімат не є винятком: заміна природних поверхонь штучними та активна людська діяльність призводять до того, що на території міста встановлюється мікрокліматичний режим, що може суттєво відрізнятися від режиму навколишніх територій. Мікрокліматичні відмінності спричиняють формування специфічного біоклімату урбанізованих територій, а численні джерела забруднення призводять до суттєвого погіршення якості повітря в містах. Якщо перше впливає на комфортність урбанізованого середовища для проживання, то забруднення повітря може стати причиною розвитку низки серйозних захворювань (або загострення вже існуючих – хронічних) у мешканців міст.

Визначення основних закономірностей, що впливають на формування урбометеорологічних трансформацій у

містах, установлення механізмів взаємовпливу між компонентами міського середовища, розвиток методів, підходів та підготовка алгоритмів для отримання об'єктивної інформації про стан урбанізованого середовища, є надзвичайно важливими та актуальними завданнями, що визначають не лише розвиток урбометеорології як науки, але й мають важливе практичне значення. Адже врахування інформації про перебіг атмосферних процесів у нижніх шарах міської атмосфери на етапі проектування забудови допомагає обрати варіант забудови, який забезпечить максимально комфортний біоклімат; розуміння впливу метеорологічних чинників на формування рівня забруднення повітря – визначити оптимальне зонування території міста та вибір місць для розташування нових підприємств чи будівництва доріг; застосування підходів для оцінки вразливості міста до виявів зміни клімату – допоможе правильно визначити пріоритетні напрями для адаптаційних дій тощо.